

AgEcon SEARCH

RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

3. konferenca DAES

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Moravske Toplice
10.-11. november 2005

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Uredil:

doc. dr. Stane Kavčič

Programski odbor:

dr. Emil Erjavec (predsednik), dr. Andrej Udovč (namestnik), dr. Miroslav Rednak, dr. Stane Kavčič, dr. Luka Juvančič, dr. Aleš Kuhar, mag. Neva Pajntar, dr. Jernej Turk, Tone Perpar, Martin Nose.

Izdajatelj:

Društvo agrarnih ekonomistov - DAES; zanj Miroslav Rednak

Prelom in priprava za tisk:

dr. Stane Kavčič, mag. Ajda Kermauner Kavčič

Oblikovanje naslovnice:

Grega Kropivnik

Tisk:

Tiskarna Pleško d.o.o.

1. izdaja

Naklada 400 izvodov

Domžale, 2006

Prispevki so recenzirani. Za jezikovno pravilnost in vsebino odgovarjajo avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.43(497.4)(063)

63(497.4):339.923:061.1EU(063)

DRUŠTVO agrarnih ekonomistov Slovenije. Konferenca (3 ; 2005 ;
Moravske Toplice)

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje /
3. konferenca DAES, Moravske Toplice, 10.-11. november 2005 ;
[uredil Stane Kavčič]. - 1. izd. - Ljubljana : Društvo agrarnih
ekonomistov Slovenije - DAES, 2006

ISBN 961-91094-2-2

1. Gl. stv. nasl. 2. Kavčič, Stane, 1966-
224538368

III. Konkurenčnost in politika kmetijskih trgov

TRGOVINA S KMETIJSKIMI IN ŽIVILSKIMI PROIZVODI NA OBMOČJU SREDNJE IN VZHODNE EVROPE: ALI JE SLOVENIJA KONKURENČNA?

Štefan BOJNEC^a, Jernej TURK^b, Darja MAJKOVIČ^c

IZVLEČEK

V prispevku obravnavamo trgovino s kmetijskimi in živilskimi proizvodi (v nadaljevanju agroživilskimi proizvodi) na temelju komparativne analize mednarodne menjave novih držav članic EU, s poudarkom na Sloveniji. V analitičnem delu prispevka proučujemo geografsko porazdelitev uvoza in izvoza obravnavanih držav in razlagamo vzroke zanje. Hkrati se poslužujemo uporabe nekaterih standardnih zunanjetrgovinskih indikatorjev, ki nam osvetlujejo dejansko stanje in konkurenčnost agroživilskega sektorja na območju držav Srednje in Vzhodne Evrope. Analiziramo prevladujoče tipe trgovanja med znotrajpanožno trgovino v primerjavi z medpanožno trgovino. Ugotavljamo, da je za Slovenijo še vedno značilno, da je velik del trgovanja z agroživilskimi proizvodi medpanožnega tipa, medtem ko le manjšinski del trgovanja poteka znotraj panog. Na temelju razlik v cenah je ugotovljeno predvsem trgovanje s proizvodi nižje kakovosti (uvozna cena primerljivih proizvodov je višja kot izvozna). Rezultati raziskave kažejo, da je sestava uvoza in izvoza za Slovenijo po stopnji predelavnosti agroživilskih proizvodov v okviru globalnih trgovinskih trendov. Geografska usmerjenost slovenskih izvoznikov v obravnavanem obdobju pa nakazuje na še vedno zelo prisotno močno izvozno navezanost na tradicionalne trge bivše Jugoslavije. Na drugi strani so opazna negativna gibanja na tržiščih EU, iz česar lahko sklepamo na slabšo konkurenčno pripravljenost slovenskega agroživilstva za prodor zlasti na Enotni evropski trg.

Ključne besede: kmetijsko-živilska trgovina, struktura trgovine, tipi trgovanja, znotrajpanožna trgovina, Srednja in Vzhodna Evropa

CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN TRADE WITH AGRI-FOOD PRODUCTS: IS SLOVENIA COMPETITIVE?

ABSTRACT

This paper presents comparative analysis of trade in agricultural and food products (agri-food products in the continuation) among EU new member states with emphasis on Slovenia. Trade geography by structures of imports and exports is described by highlighting the reasons for such structures and patterns in development. The competitiveness of the agri-food sector in the selected Central and Eastern European countries is derived from developments in trade structures. The prevailing trade types (inter-industry vs. intra-industry trade) are analysed. The results obtained show that majority of Slovenian agri-food trade is inter-industry trade type, while meanwhile inside

^a Univerza na Primorskem, Fakulteta za management Koper, Cankarjeva 5, 6000 Koper; stefan.bojnec@fm-kp.si in Turistica - Visoka šola za turizem Portorož, Senčna pot 10, 6320 Portorož; stefan.bojnec@turistica.si

^b Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo, Vrbanška 30, 2000 Maribor; jernej.turk@uni-mb.si

^c Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo, Vrbanška 30, 2000 Maribor; darja.majkovic@uni-mb.si

intra-industry trade the exchange of low quality products prevail as the unit value of imported comparable products exceeds their export unit value. By the degree of processing the structure of Slovenian agri-food imports and exports is similar to prevailing global trends, while geographical exports repartition reveals strong traditional attachment to the markets of the former Yugoslavia and less to the EU markets. This indicates lack of Slovenian agri-food export competitiveness and ability to penetrate into Single European Market.

Key words: agri-food trade, trade structures, trade types, intra-industry trade, Central and Eastern Europe

1 Uvod

Slovenija spada med države, ki so tipične neto uvoznice hrane. Razlogov za večje povpraševanje od obstoječe ponudbe je nedvomno več. Med njimi je prevladujoča neugodna posestna struktura na slovenskem podeželju in iz tega izhajajoča neustrezna ekonomika obsega kmetijske proizvodnje ter nekonkurenčnost živilsko-predelovalne industrije, ki je v veliki meri odvisna od uvoženih surovin. V zadnjih letih je bil velik del kmetijstva in živilsko-predelovalne industrije (v nadaljevanju: agroživilstvo) podvržen bolj ali manj burnemu in uspešnemu procesu tranzicije ter prestrukturiranja. 1. maja 2004 je Slovenija postala polnopravna članica Evropske unije (EU), na kar naj bi se gospodarski subjekti v slovenskem gospodarstvu v veliki meri prilagodili že v predpristopnem obdobju. Žal tega ne moremo trditi za slovensko agroživilstvo, kar podrobneje utemeljujemo v nadaljevanju prispevka.

Z vstopom Slovenije v EU v letu 2004 je Slovenija prevzela skupno trgovinsko politiko EU in s tem prenesla pristojnosti na nadnacionalno raven ter sprejela vse obstoječe trgovinske sporazume EU s tretjimi državami. Obstoječi trgovinski sporazumi Slovenije so tako prenehali veljati. Zlasti je za Slovenijo na agroživilskem sektorju pomemben stabilizacijsko-pridružitveni sporazum s Hrvaško in tudi Makedonijo ter Bosno in Hercegovino. Vključno s Srbijo in Črno Goro so to bili v preteklosti tradicionalni trgi slovenskih agroživilskih proizvodov. UMAR-jeva (2005) študija analizira učinke vstopa Slovenije v EU, kjer so posebej analizirani učinki prevzema trgovinskih politik EU in odprave prostotrgovinskih sporazumov z bivšimi jugoslovanskimi tržišči. Le-ti so zlasti bili pomembni za izvoz agroživilskih proizvodov pod preferenčnimi pogoji na tržišča Bosne in Hercegovine in Makedonije ter delno tudi na tržišča Hrvaške. Velja pa poudariti, da je do regionalnega prestrukturiranja trgovine prihajalo že v času bivše Jugoslavije v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in zlasti po razpadu bivše Jugoslavije, ko je regionalno prestrukturiranje slovenske trgovine bilo povezano z izgubo jugoslovanskega trga. Vendar pa so številne uvozne dajatve za občutljive kmetijske in živilske proizvode iz EU-15 in novih držav članic EU (NDČ-10)¹ (na primer sosednje Madžarske) bile odpravljene šele z vstopom Slovenije v EU. Uvozna zaščita se je tako ohranjala za občutljive proizvode v kmetijstvu, lovu in gozdarstvu ter proizvodnji hrane, pijač in tobaka. V primerjavi z drugim gospodarstvom je za agroživilstvo značilno odstopanje v geografski strukturi trgovine. V obdobju 1996-2004 je delež menjave Slovenije z EU dosegal relativno visoke ravni, saj je bilo 69 % celotnega slovenskega izvoza realiziranega na tržiščih EU, medtem ko je uvoz iz EU predstavljal 76 % celotnega slovenskega slovenskega uvoza (UMAR, 2005). Medtem, ko je delež uvoza agroživilskih proizvodov iz EU relativno visok, je bistveno nižja usmerjenost slovenskega izvoza agroživilskih proizvodov na tržišča EU.

¹ Ciper, Češka republika, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška republika in Slovenija.

2 Metodologija in uporabljene baze podatkov

2.1 Metodologija

Ob analiziranju trgovinske specializacije in dinamičnih sprememb na področju mednarodne menjave določene države ali skupine držav se pogosto osredotočimo na analizo prevladujočih trgovinskih tipov in razlogov za njihov nastanek in ohranjanje. Tako lahko v osnovi govorimo o medpanožni (trgovina med posameznimi panogami) ali pa znotrajpanožni trgovini (sočasni uvoz in izvoz v panogi). Natančnejša klasifikacija trgovinskih tipov, uporabljena v prispevku, je ponazorjena v preglednici 1. S pomočjo uporabljene metodologije, ki temelji na stopnjah prekrivanja posameznih trgovinskih tokov in razlikah v ceni med uvoženimi in izvoženimi sorodnimi proizvodi (enačba 1, povzeta po Fontagné s sod., 1997; ter preglednica 1) nadalje razčlenimo znotrajpanožno trgovino na trgovino z vertikalno ali pa horizontalno diferenciranimi proizvodi (slednji se lahko nahajajo v visokem ali nizkem kakovostnem razredu).

$$\frac{1}{1.15} \leq \frac{UV_{kk'pt}^X}{UV_{kk'pt}^M} \leq 1.15 \quad (1)$$

kjer UV predstavlja vrednost enote proizvoda, X in M sta vrednosti izvoza in uvoza posameznega proizvoda na šestmestni ravni kombinirane nomenklature (KN). Oznaka k označuje obravnavano državo, ki pa je njena trgovinska partnerica za proizvod p v letu t. V primeru horizontalne diferenciacije proizvodov gre za neznatne ali relativno majhne razlike v kakovostnih značilnostih proizvodov. Porabniki imajo izoblikovane preference do posameznih različic proizvodov, katere se povečujejo z naraščanjem dohodka. Kadar pogoj enačbe (1) ni izpolnjen, govorimo o vertikalno diferenciranih proizvodih, kjer gre za občutnejše razlike v ceni in kakovosti. Torej lahko predpostavimo, da znotrajpanožno trgovino - sočasni uvoz in izvoz znotraj panoge (IIT) tvorita trgovina s horizontalnimi (HIIT) in vertikalno diferenciranimi (VIIT) proizvodi:

$$IIT = HIIT + VIIT \quad (2)$$

VIIT lahko nadalje razčlenimo na dve komponenti: na trgovino z vertikalno diferenciranimi proizvodi visoke kakovosti (HQVIIT) in nizke kakovosti (LQVIIT) (Diaz Mora, 2002). Visok delež LQVIIT pomeni, da država izvažá proizvode nižje kakovosti (dosegajo nizko izvozno ceno) vertikalno diferenciranih proizvodov ali skupin proizvodov. Nasprotno, visok delež HQVIIT nakazuje, da VIIT poteka v obliki izvoza visoke dodane vrednosti na enoto proizvoda v primerjavi z uvozom sorodnih proizvodov. V preglednici 1 je shematično prikazana klasifikacija tipov trgovanja, uporabljena v prispevku.

Preglednica 1: Opredelitev tipov trgovanja (Bojnec in sod., 2005)

Stopnja prekrivanja med vrednostjo izvoza in uvoza: Ali predstavlja manjšinski tok vsaj 10% večinskega toka?	Vrednost enote proizvoda trgovanja: Ali se izvozne in uvozne vrednosti enote proizvoda razlikujejo manj kot 15%?	
	Da (horizontalna diferenciacija)	Ne (vertikalna diferenciacija)
Da	Dvosmerna trgovina s podobnimi proizvodi	Dvosmerna trgovina z vertikalno diferenciranimi proizvodi - LQVIIT: če $UV\text{ kk'pt } X / UV\text{ kk'pt } M < 1/1,15$: nizke izvozne cene (nizka kakovost izvoza) in visoka kakovost uvoženih proizvodov - HQVIIT: če $UV\text{ kk'pt } X / UV\text{ kk'pt } M > 1,15$: visoka kakovost izvoženih in nizka kakovost uvoženih proizvodov
Ne	Enosmerna trgovina	

2.2 Podatkovni viri

Podatke, na katerih temelji trgovinska analiza, smo zbrali iz dveh virov. Prvi vir je Statistični urad Republike Slovenije (na ravni šestih mest klasifikacije KN za obdobje 1996-2002). Drugi vir je Eurostatova baza podatkov Comext (serija podatkov v obdobju 1999-2003, na ravni osmih mest klasifikacije KN). V obeh primerih smo zajeli podatke prvih 24 poglavij klasifikacije KN. Gre torej izključno za podatke o agroživilskih proizvodih. Nadalje smo razdelili proizvode na predelane in nepredelane proizvode². Pri tem smo predpostavili, da imajo predelani proizvodi višjo stopnjo dodane vrednosti od primarnih, nepredelanih proizvodov. Za razvrščanje agroživilskih proizvodov v pomenske skupine smo uporabili klasifikacijo po Chevassus-Lozza in Gallezot (1998). Proizvode agroživilstva smo razvrstili v deset skupin: sadje in zelenjava, žita, mleko in mlečni proizvodi, oljnice, meso in mesni proizvodi, pijače, začimbe, ribe, sladkor in ostalo.

3 Rezultati z razpravo

3.1 Geografska struktura trgovine v agroživilskih proizvodih Slovenije

Iz preglednice 2 je razviden neprekinjen negativen saldo zunanje blagovne menjave agroživilskih proizvodov Slovenije z najpomembnejšimi državami trgovinskimi partnericami, z izjemo trgov bivše Jugoslavije (glej tudi sliko 1). V obravnavanem obdobju je edino na trgih bivše Jugoslavije prisotna pozitivna trgovinska bilanca, s trendom povečevanja vse do pristopnega leta 2004. Takšen vzorec obnašanja slovenskih agroživilskih izvoznikov ni bil najbolj pričakovan. V luči pričakovanega pristopa k EU in posledičnim spremembam zunanjetrgovinskih politik bi pričakovali večjo usmerjenost izvoza na trge držav, ki zlasti sestavljajo Enotni trg EU. UMAR (2005) tako poroča, da se je v pristopnem letu 2004 povečal slovenski uvoz agroživilskih proizvodov iz EU za več kot četrtnino. Zlasti gre za povečan uvoz prej bolj zaščitenih občutljivih proizvodov kot so mlečni izdelki in jajca, meso in mesni izdelki ter pijače. Na drugi strani se je zmanjšal

² Uporabljena je klasifikacija Združenih narodov po osnovnih ekonomskih kategorijah (BEC Rev. 3). Za podrobnejši opis glej Bojnec s sod., 2005.

izvoz agroživilskih proizvodov. Gre predvsem za skupini proizvodov pijače in mesni izdelki. V letu 2004 se je izvoz na trge držav bivše Jugoslavije zmanjšal za 15 % predvsem zaradi ukinitve preferencialnih trgovinskih sporazumov in zaradi slovenskega zmanjšanja velikega dela izvoznih spodbud. Izvoz na trge EU se je prav tako zmanjšal za 4 %. Te spremembe imajo negativne učinke na gospodarsko aktivnost in zaposlenost v živilsko predelovalni industriji. Zlasti gre za sektorje, ki so v preteklosti uživali največjo ali vsaj določeno zaščito kot so proizvodnja mleka in mlečnih izdelkov ter proizvodnja pijač (UMAR, 2005).

Preglednica 2: Slovenska blagovna menjava agroživilskih proizvodov s tujino v mio € (izvoz v FOB in uvoz v CIF cenah³) v letih 1996, 1999 in 2002 (Majkovič, 2005)

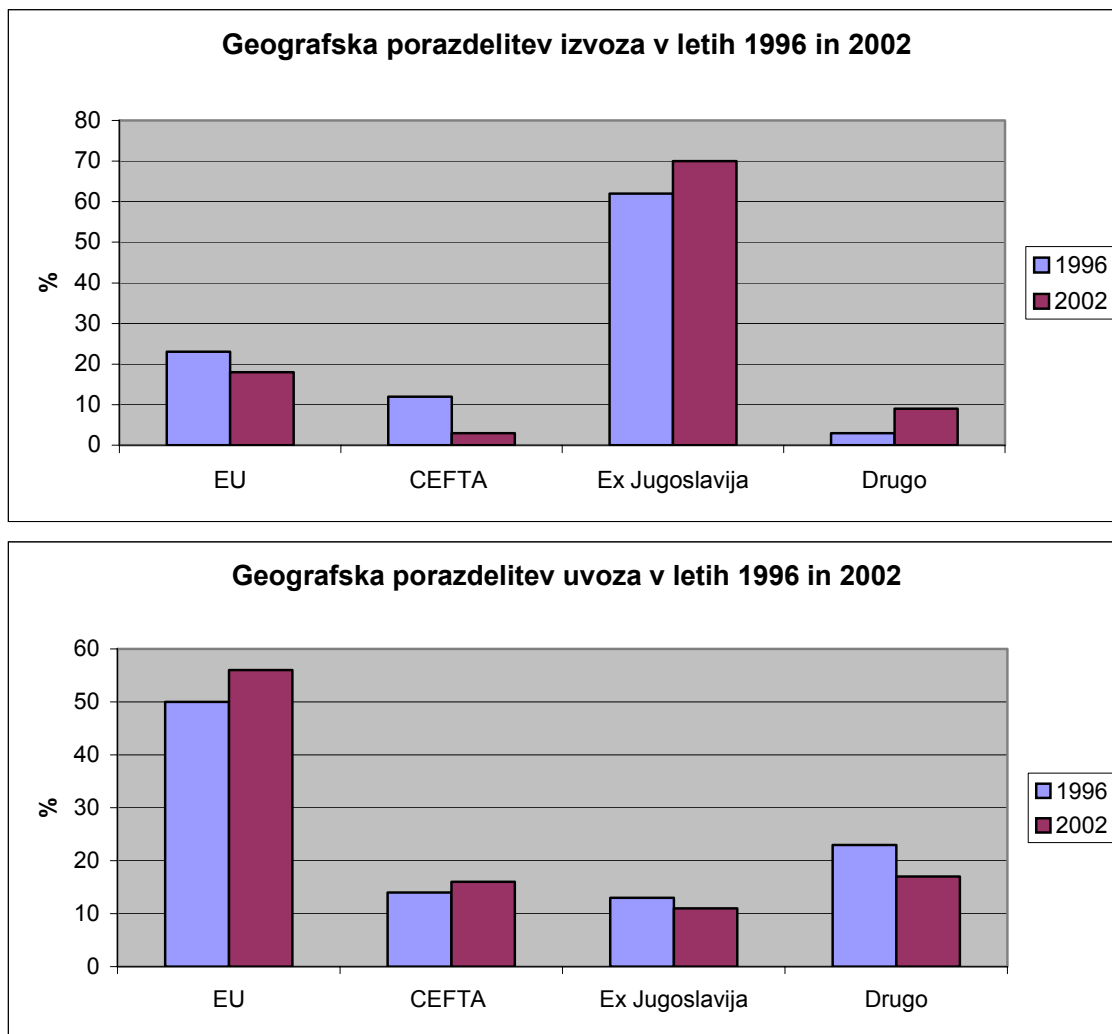
	EU	Trgi bivše Jugoslavije	CEFTA*	Drugo	Skupaj
1996					
Izvoz	65,58	175,52	8,25	33,04	282,38
Uvoz	316,93	82,11	89,76	145,15	633,96
Saldo blagovne menjave (X-M)	-251,36	93,41	-81,51	-112,12	-351,57
1999					
Izvoz	90,36	179,43	11,02	36,37	317,17
Uvoz	349,73	66,75	110,39	117,79	644,66
Saldo blagovne menjave (X-M)	-259,36	112,68	-99,37	-81,43	-327,48
2002					
Izvoz	83,19	269,30	11,35	43,65	407,49
Uvoz	413,96	80,23	129,67	135,28	759,14
Saldo blagovne menjave (X-M)	-330,77	189,07	-118,33	-91,63	-351,65

*CEFTA vključuje naslednje države: Madžarska, Poljska, Češka Republika, Slovaška Republika, Bolgarija in Romunija.

Nadalje rezultati raziskave kažejo, da se Slovenija po sestavi uvoza in izvoza po stopnji predelavnosti agroživilskih proizvodov glede na klasifikacijo proizvodov BEC Organizacije združenih narodov giblje v okviru globalnih trgovinskih trendov, značilnih za razvite države. Po poročanju STO (2004) je za države v razvoju značilen izvoz večinoma nepredelanih (primarnih) kmetijskih proizvodov (glej tudi Gelhar in Coyle, 2001). Naraščajoče tendence v potrošnji predelanih agroživilskih proizvodov empirično kaže raziskava Surry-a s sod. (2002). Zabeležena je naraščajoča poraba predelanih agroživilskih proizvodov, ki izhaja iz več medsebojno povezanih dejavnikov. Pri proizvodnji predelanih proizvodov je proizvajalcu na voljo več načinov predelave za diferenciacijo njegovega proizvoda in za dodajanje višje dodane vrednosti. Takšni, diferencirani proizvodi tudi potencialno pospešujejo znotrajpanožno trgovino. Sočasno z naraščanjem kupne moči prebivalstva pa potrošniki raje izbirajo med mnogovrstnimi različicami podobnih proizvodov, zlasti če so prepoznavni po uveljavljeni blagovni znamki. Prav tako je v razvitih državah moč zaznati tendenco nastajanja manjših gospodinjstev in

³ FOB=free on board in CIF=cost insurance freight

naraščajočo zaposlenost ženske delovne sile, kar povzroča in krepi povečano potrošnjo predelanih in v večji meri za končno potrošnjo že pripravljenih proizvodov. Po poročanju STO (2004) so tovrstni razvojni trendi značilni za praktično vse razvite države. Pri izvozu je majhen delež predelanih proizvodov (15 % ali manj) opazen pri državah v razvoju kot so na primer Kamerun, Etiopija in Honduras. Za primerjavo naj dodamo, da delež predelanih proizvodov v slovenskem izvozu agroživilskih proizvodov znaša 79 % v letu 2002 in 60 % pri uvozu (glej preglednico 3).

Slika 1: Geografska porazdelitev slovenske blagovne menjave agroživilskih proizvodov v letih 1996 in 2002 (Majkovič, 2005).

Primerjalno gledano, se Slovenija po sestavi prevladujočega trgovanja v celotnem blagovnem uvozu in izvozu po stopnji predelavnosti proizvodov giblje v okvirih, ki so značilni za razvite države. Tega pa ne moremo trditi za prevladujoči tip trgovanja z agroživilskimi proizvodi, za katere velja enosmerna trgovina. Skoraj zanemarljiv delež dvosmerne (znotrajpanožne) trgovine nakazuje v skladu s teorijo (glej Fontagne s sod., 1997, Diaz-Mora, 2002, itd.), da trgujemo z državami, ki se razlikujejo od Slovenije v smislu različnih stopenj razpoložljivosti proizvodnih dejavnikov, različnih stopenj tehnologije in podobno. Visok delež enosmerne trgovine v procesu integriranja praviloma vodi do večjih prilagoditvenih stroškov v procesu prilagajanja ali pa do bolj izrazite specializacije posamezne države v omejeno število proizvodnih aktivnosti (preglednica 4). Slednje lahko vodi do aglomeracije izbranih ekonomskih aktivnosti na določenem

Preglednica 3: Slovenska blagovna menjava s tujino v agroživilskih proizvodih v mio € (izvoz v FOB in uvoz v CIF cenah) v letu 2002, glede na stopnjo predelanosti proizvodov (Majkovič, 2005)

	Nepredelani proizvodi	Predelani proizvodi
	EU	
Izvoz	26,78	56,41
Uvoz	155,00	258,95
Saldo blagovne menjave (X-M)	-128,22	-202,55
	Trgi bivše Jugoslavije	
Izvoz	51,25	218,04
Uvoz	13,58	66,65
Saldo blagovne menjave (X-M)	37,67	151,40
	CEFTA	
Izvoz	3,08	8,26
Uvoz	67,15	62,53
Saldo blagovne menjave (X-M)	-64,06	-54,26
	Drugo	
Izvoz	3,60	40,05
Uvoz	69,48	65,80
Saldo blagovne menjave (X-M)	-65,88	-25,75
	Skupaj	
Izvoz	84,72	322,77
Uvoz	305,21	453,93
Saldo blagovne menjave (X-M)	-220,49	-131,16

Preglednica 4: Tipi trgovanja v slovenski blagovni menjavi agroživilskih proizvodov v letih 1996, 1999 in 2002 (Majkovič, 2005)

Trgovinski tok	Delež v menjavi agroživilskih proizvodov (%)		
	1996	1999	2002
Dvosmerna trgovina s podobnimi (horizontalno diferenciranimi) proizvodi	2,50	2,21	2,49
Dvosmerna trgovina z visoko kakovostnimi vertikalno diferenciranimi proizvodi	4,70	3,91	4,10
Dvosmerna trgovina z nizko kakovostnimi vertikalno diferenciranimi proizvodi	5,72	6,72	5,06
Enosmerna trgovina	87,09	87,15	88,34
Skupaj	100,00	100,00	100,00

področju. Posamezna država ali regija se specializira v določeno panogo, medtem ko ostale popolnoma opusti. Kot bomo prikazali v nadaljevanju, je podobne enosmerne oblike trgovanja moč bolj ali manj zaslediti v vseh NDC. Po Thomu (1998) je obseg znotrajpanožne trgovine med EU-15 in državami srednje in vzhodne Evrope pokazatelj prihodnjega približevanja ravni dohodka EU-15. Zato je znotraj-panožna trgovina obravnavana kot mehanizem za prenos tehnologije in sredstvo za zmanjševanje tehnoloških razlik med trgovinskimi partnericami. Čimbolj sta si državi podobni glede razvitosti (dohodka na prebivalca), tem bolj sta si podobni glede strukture povpraševanja in tem večji je potencial za njuno medsebojno trgovino z različicami oziroma diferenciranimi proizvodi. Če bi le-te bilo mogoče proizvajati s konstantnimi donosi, bi vsaka država lahko proizvajala vse in znotraj-panožna trgovina za zadovoljitev potrošnikovih preferenc po različnih proizvodih ne bi bila potrebna. V realnosti interne ekonomije obsega (in s tem nepopolne konkurence ter različne ekonomske uspešnosti pri proizvodnji različnih proizvodov) preprečujejo posamezni državi, da bi proizvajala celotni spekter, saj bi v tem primeru bil obseg proizvodnje posamezne različice premajhen in z vidika naraščajočih stroškov neekonomičen (Damijan, 1998).

3.2 Značilnosti trgovanja z agroživilskimi proizvodi v novih državah članicah (NDC) EU

V letu 2004 se je v razširjeni EU na Enotnem evropskem trgu povečalo tako število potrošnikov in s tem povpraševanje, kot tudi velikost proizvodnje agroživilskih izdelkov. NDC so v predpristopnem obdobju kot pogoj za vključevanje na skupni trg morale sprejeti in implementirati zakonodajo EU s pripadajočimi številnimi standardi kakovosti in zaščite okolja ter ukrepi, ki so še posebej številni na področju kmetijstva in živilskopredelovalne industrije. Chevassus-Lozza s sod. (2005) tako empirično ocenjuje pomen trgovinskih ovir, ki so obstojale pred vstopom v EU, na obseg trgovinskih tokov. S pomočjo gravitacijskega modela nakazuje na precej uspešno implementacijo pravnega reda EU (*acquis communautaire*) v izbranih NDC. Nekatero značilnosti blagovne menjave agroživilskih proizvodov vseh desetih NDC pa so predstavljene v preglednicah od 5 do 8.

Preglednica 5: Blagovna menjava agroživilskih proizvodov v novih državah članicah (NDC-10) v letu 2003 (v mio €) (Majkovič, 2005)

	Izvoz	Uvoz	Saldo
Češka Republika	1.212,49	2.196,42	-983,93
Slovenija	248,79	741,74	-492,95
Slovaška Republika	523,02	941,15	-418,13
Latvija	171,18	543,62	-372,43
Ciper	145,00	461,41	-316,41
Malta	92,62	319,72	-227,10
Estonija	294,57	505,99	-211,42
Poljska	3.037,12	3.183,07	-145,95
Litva	600,74	640,06	-39,32
Madžarska	2.624,13	1.340,14	1.283,99

Preglednica 5 prikazuje negativno bilanco menjave agroživilskih proizvodov NDC z izjemo Madžarske. Le-ta je s svojimi ugodnimi naravnimi danostmi in sposobnostjo pridobivanja tujega kapitala v obliki neposrednih tujih investicij (Jansik 2004; Swinnen 2001) postala z naraščajočo produktivnostjo v primerjavi z ostalimi NDC mednarodno konkurenčna v blagovni menjavi agroživilskih proizvodov z EU (Fertő, 2005).

Preglednica 6: Geografska porazdelitev uvoza agroživilskih proizvodov (%) v NDC-10 v letu 2003 (Majkovič, 2005)

	Skupni agroživilski uvoz (mio €)	Tržni deleži (%)		
		EU-15	NDC	Drugo*
Ciper	461,41	58,22	0,39	41,38
Češka Republika	2.196,42	52,01	24,17	23,82
Estonija	505,99	51,64	24,56	23,8
Madžarska	1.340,14	51,66	10,31	38,04
Litva	640,06	45,5	22,17	32,33
Latvija	543,62	42,51	40,79	16,7
Malta	319,72	76,53	0,45	23,02
Poljska	3.183,07	52,22	5,82	41,96
Slovenija	741,74	53,59	14,13	32,29
Slovaška Republika	941,15	33,06	12,31	54,64

*Skupino drugo sestavljajo vse države razen EU-15 in NDC-10.

Preglednica 7: Geografska porazdelitev izvoza agroživilskih proizvodov (%) v NDC-10 v letu 2003 (Majkovič, 2005)

	Skupni agroživilski izvoz (mio €)	Tržni deleži (%)		
		EU-15	NDC	Drugo
Ciper	145,00	66,16	4,97	28,87
Češka Republika	1.212,49	35,45	43,33	21,22
Estonija	294,57	36,14	35,93	27,93
Madžarska	2.624,13	51,04	12,46	36,5
Litva	600,74	30,72	26,1	43,18
Latvija	171,18	26,35	30,88	42,77
Malta	92,61	13,97	0,16	85,87
Poljska	3.037,12	52,63	13,07	34,3
Slovenija	248,79	22,23	3,38	74,39
Slovaška Republika	523,02	21,99	63,64	14,37

Iz preglednice 8 je razvidno, da v vseh NDC-10 prevladuje enosmerna trgovina, ki je najbolj prisotna v primeru Cipra in Malte. Enosmerna trgovina dosega najmanjši delež na Slovaškem. Fontagné s sod. (1997) ugotavlja podobno strukturo trgovanja z agroživilskimi proizvodi v EU-15. Tudi v tem primeru prevladuje enosmerna trgovina, vendar pa z znatno manjšim deležem: 60 % v kmetijskem sektorju in 73 % v živilskem sektorju (povprečje za EU 15 v letu 1994). Od NDC-10 se temu povprečju v letu 2003 najbolj približa Slovaška, ki pa trguje večinoma s svojo najpomembnejšo partnerico Češko Republiko. Ta pojav si je moč razlagati s skupno zgodovino omenjenih držav, ki rezultira s še vedno podobnimi preferencami in kupno močjo potrošnikov na sosednjem češkem trgu, medtem ko se je le-ta že preusmerila na trge EU. Bojnec in Fertó (2005) za bilateralno agroživilsko trgovino med Madžarsko in Slovenijo ugotavljata prevladujoče enosmerne, medpanožne trgovinske tokove, ki v glavnem pomenijo uvozne tokove iz Madžarske v Slovenijo. Delež znotrajpanožne trgovine je relativno zelo nizek. V tej notranji strukturi znotrajpanožne trgovine za Madžarsko prevladujejo visoko kakovostne vertikalne različice agroživilskih proizvodov in v manjši meri in bolj nestabilno po posameznih letih za Slovenijo. To kaže na specializacijo madžarskega agroživilskega izvoza na visoko kakovostne različice proizvodov, za katere obstaja povpraševanje na slovenskem tržišču.

Preglednica 8: Tipi trgovanja v blagovni menjavi agroživilskih proizvodov v NDC v letu 2003 (%) (Majkovič, 2005)

	Dvosmerna trgovina s podobnimi (horizontalno diferenciranimi) proizvodi	Dvosmerna trgovina z nizko kakovostnimi vertikalno diferenciranimi proizvodi	Dvosmerna trgovina z visoko kakovostnimi vertikalno diferenciranimi proizvodi	Enosmerna trgovina
Malta	1,13	0,58	0,60	97,69
Estonija	4,90	1,71	3,39	90,00
Latvija	1,74	8,81	2,02	87,43
Litva	2,55	1,88	3,85	91,72
Poljska	0,86	2,99	2,53	93,62
Češka republika	5,41	6,87	6,09	81,64
Slovaška Republika	8,32	11,86	7,52	72,29
Madžarska	1,43	3,38	2,66	92,54
Slovenija	1,87	2,19	3,15	92,79
Ciper	0,11	0,55	1,30	98,04

4 Zaključek

Slovensko agroživilstvo se po pristopu v razširjeno EU sooča z zmanjšano gospodarsko aktivnostjo in zaposlenostjo v sektorju. Na temelju izdelane trgovinske analize in delne predstavitve rezultatov v pričujočem prispevku takšen razvoj dogodkov ni presenetljiv. V obdobju po slovenski osamosvojitvi pa vse do povezovanja in članstva v EU smo priča v splošnem neuspešnem konkurenčnem vstopu slovenskega agroživilskega sektorja na

tržišča EU. Pred vstopom v EU je Slovenija večji del agroživilskih proizvodov uvažala iz EU, medtem ko je pomemben delež agroživilskega izvoza bil geografsko še naprej usmerjen na bivša jugoslovanska tržišča. Glede na deklarirano prioriteto članstva v EU bi pričakovali večjo izvozno usmerjenost in navezovanje strateških partnerstev s trgovinskimi in drugimi povezavami s partnerji iz EU. Empirični rezultati ne potrjujejo, da v slovenski trgovini agroživilskih proizvodov prevladujejo ekonomsko sorodne države s podobno stopnjo obilja proizvodnih dejavnikov in podobno stopnjo tehnološkega napredka. To kaže na to, da so določeni dejavniki omejevali razvoj trgovinskih tokov, ki bi se v večji meri razvijali na temelju primerjalnih prednosti in koriščenju ekonomije obsega, kakor tudi na večjem upoštevanju preferenc potrošnikov po različnosti sorodnih proizvodov.

Pričakovani so večji premiki na področju slovenske menjave agroživilskih proizvodov zaradi spremenjenega zunanjetrgovinskega režima in lažjih pogojev poslovanja (odprava carinskih kontrol in formalnosti ter posledično znižanje trgovinskih stroškov). Rezultati trgovinske analize in številni konkretni primeri kažejo na to, da je slovenska živilsko predelovalna industrija že nekaj let ne samo nekonkurenčna, ampak razvojno vse bolj zaostaja. Njeno nadaljnje zaostajanje, morebitno kopičenje izgub in nadaljnja zadolževanja lahko tudi pomenijo, da se njen večji del ni več v stanju sam uspešno prestrukturirati in kosati z odprto tujo konkurenco. Odprta trgovina z EU in vstopi tujih veletrgovcev in njihovih dobaviteljev bodo zanimivi tako dolgo, dokler bodo slovenski trgi omogočali določene rente, ki zlasti izhajajo iz neučinkovitosti in iz izgrajenih monopolnih položajev v preteklosti. Sklepati je tudi mogoče, da bo predviden prevzem evra v letu 2007 pozitivno vplival na krepitev trgovinskih tokov. Zaradi povečane konkurenčnosti in lažjega pretoka agroživilskih proizvodov pa bo verjetno prišlo še tudi do nadaljnjega upadanja cen nekaterih vrst hrane, katerim smo bili priča že v preteklih dveh letih in do vse večjega poudarka na kakovosti in različicah za potrošnike z višjimi dohodki. To pa so tudi razlogi, da je možno pričakovati povečanje znotrajpanožne trgovine in znotraj nje zlasti visoko kakovostno diferenciranih proizvodov. Omenjena tendenca je že prisotna v madžarskem izvozu agroživilskih proizvodov v Slovenijo.

5 Literatura

- Bojnec Š., Fertő I. 2005. The pattern of agricultural trade between Hungary and Slovenia. »Agriculture in Central Europe - Potentials and Risks«, 47th Georgikon Scientific Conference / 15th ÖGA Annual Meeting, Keszthely, Hungary, 29-30 september.
- Bojnec Š., Majkovič D., Turk J. 2005. Trade Types in Slovenian Primary and Processed Agricultural Trade. Predstavljeno na: EAAE Congress, Copenhagen, 24-27 avgust.
- Chevassus - Lozza E., Majkovič D., Persillet V., Unguru M. 2005. Technical Barriers to Trade in the European Union : Importance for the New EU Members. An Assessment for Agricultural and Food Products. Predstavljeno na: EAAE Congress, Copenhagen, 24-27 avgust.
- Chevassus-Lozza and Gallezot, 1998. Les effets de l'élargissement de l'Union aux PECO sur les marchés agricoles et agro-alimentaires. Study for French Ministry of Agriculture and Fish, convention no96 G5 01 02.
- Damijan P.J. 1998. Vpliv ekonomij obsega na zunanjetrgovinsko specializacijo. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta: 258 str.
- Díaz-Mora C. 2002. The Role of Comparative Advantage in Trade within Industries: A Panel Data Approach for the European Union. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 138(2): 291-316.
- Fertő I. 2005. Vertically differentiated trade and differences in factor endowment: The case of agri-food products between Hungary and the EU, *Journal of Agricultural Economics*, 56(1): 117-134.
- Fontagné, L., Freudenberg M., Peridy N. 1997. Trade patterns in the Single Market. CEPII, Working Paper No 97-07. CEPII, Paris. 145 str.

- Gehlhar M., Coyle W. 2001. Global Food Consumption and Impacts on Trade Patterns. In: Changing Structure of Global Food Consumption and Trade /WRS-01-1. Economic Research Service/USDA: 4-13.
- Janskic C. 2004. Food Industry FDI - An Integrating Force between Western and Eastern European Agri-food Sectors. Eurochoices, vol. 3, No. 1: 12-16.
- Majkovič D. 2005. Slovenska zunanja trgovina s kmetijskimi in živilskimi proizvodi: analitični pristop in modeliranje. Doktorska disertacija v pripravi.
- Swinnen J. 2001. Will Enlargement Cause a Flood of Eastern Food Imports, Bankrupt the EU Budget and Create WTO Conflicts? Eurochoices (Premier Issue) 1(1): 48-53.
- Surry Y., Herrard N., Le Roux Y. 2002. Modelling trade in processed food products: an econometric investigation for France. European Review of Agricultural Economics, 29(1): 1-27.
- STO. 2004. Exploring the linkage between the domestic policy environment and international trade. Ženeva: Svetovna trgovinska organizacija/World Trade Organisation..
- Thom R. 1998. The Structure of Eu-CEE Intra-Industry Trade. Centre for Economic Research working paper series 99.1. Dublin: 25 str.
- UMAR (Urad za makroekonomske analize in razvoj), 2005. Učinki vstopa Slovenije v EU na gospodarska gibanj v letu 2004. Delovni zvezek št. 5, zbirka Delovni zvezki. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj: 45 str.